

**ОСОБЛИВОСТІ ФЕМІНІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ ПИСЬМЕННИЦЬ
О. ЗАБУЖКО І О. ТОКАРЧУК**

Чала А.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

Агаханова О.В.

магістрантка 2 курсу спеціальності 035 Філологія
освітньої програми Філологія. Польська мова та література
Українська мова та література
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

На сьогодні творчий стиль письменників формується під впливом сучасного літературного процесу. Зауважимо, що література початку ХХІ ст., на фоні постмодернізму, вирізняється роллю літератури жіночого авторства. Саме в цей час письменниці у своїх творах проєктують такі наративні парадигми, що є певним джерелом висвітлення важливих для жінок тем. Тому в порівняльному літературознавстві актуальним виявляється дослідження гендерного аспекту, що зумовлює формування нових рецепцій літературних творів. Актуалізація саме жіночої творчості української літератури ХХІ ст. викликає науковий інтерес сучасних дослідників.

Українська феміністична критика бере початок ще з кінця минулого століття, зокрема такі дослідники як В. Агеєва, Н. Зборовська, Т. Кисла, І. Стешин, Г. Улюра та інші досліджували прозу, але залишали поза увагою лірику ХХ ст. Загалом об'єктом тогочасних наукових досліджень були феміністично-гендерні твори, переважна більшість – прозові. Фемінізм – одне з провідних явищ сучасного суспільного та культурного життя, тому й не оминула така тенденція й літературу.

Спроби цілісного аналізу цілісний аналіз жіночих творів належать Т. Гундоровій, Л. Демській, Н. Зборовській, Т. Кириловій, Н. Клименко, С. Павличко, Л. Таран, Ф. Штейнбуку. Серед останніх наукових доробків можна назвати дисертаційні дослідження й монографія таких науковців як В. Косенко, І. Лімборський, З. Мітяй, О. Сухомлинов, Л. Таран, О. Кісь, О. Ромазан, О. Юрчук, С. Філоненко, Ф. Штейнбука, Л. Штохман, Р. Харчук. Актуальним залишається висвітлення творів сучасних письменниць із погляду компаративістики, що дає змогу науково простежити особливості літературних течій ХХІ ст., а саме української та європейської літератур. Тому, об'єктом наукової розвідки обрано творчі доробки Оксани Забужко й Ольги Токарчук.

Визначення в творах феміністичних аспектів не завжди означає, що йдеться саме про гендер, але той факт, що художній твір створений саме жінкою може стати певним поштовхом до означення стереотипності жіночого світосприйняття і людини в ньому. Дослідження творів двох письменниць-сучасниць твори яких є значущими не лише для національної літератури, але й як гарна можливість інтерпретації таких творів саме як жіночі твори, що обов'язково містять особливості проявів гендера.

Творчість Ольги Токарчук малодосліджена в українському літературознавстві. Цікавою є манера висвітлення феміністичних тем у її творах, наприклад, в оповіданні «Profesor Andrews w Warszawie» не одразу впізнається феміністична тема, при чому головний герой – чоловік, що є певним нестандартним художнім образом. Проте, якщо досліджувати лексику цього оповідання, то помічаєш зворотнє. На початку твору

письменниця послуговується великою кількістю іменників на позначення жіночого роду, де за допомогою узгодження їх граматичних форм з прикметниками або дієслівними формами, є вказівка саме на жіноче бачення і тлумачення розвитку сюжету твору, наприклад: *«Jak prawie wszystkie takie szkoły, wywodziła się z psychoanalizy, ale zerwała z korzeniami, opracowała własną metodę, własną teorię, własną historię, własny styl życia, śnienia i wychowania dzieci. Profesor A. leciał teraz do Polski z torbą książek, z walizką ciepłych rzeczy – powiedziano mi, że grudzień w Polsce jest wyjątkowomróźny i nieprzyjemny»* [3].

Ще однією особливістю є те, що за допомогою художніх символів або образів (наприклад, образ професора Ендрюса) авторка намагається передати нестабільність суспільного та політичного життя своєї країни, певну непередбачуваність тогочасних подій. Психологічний стан професора – це образ тогочасного суспільства Польщі. Це зумовлює певну образну модель: від чоловічого роду утворюється жіночий – через образ професора (чоловічий рід) зображується життя Польщі (жіночий рід); так утворюються фемінітиви в творі. Це є незвичним спосіб вираження своїх феміністичних поглядів, тобто він є авторським. Письменниця не використовує у тексті саме жіночих образів, при чому не порушує питання прав жінок у суспільстві, не акцентує уваги й становище жінок у соціумі, не показує їх рівність із чоловіками. Однак, письменниця майстерно наголошує на значенні жінки в житті сучасного людства засобом майстерного добору лексичних засобів. Ольга Токарчук досить оригінально підходить до реалізації проблеми: замість жіночих образів вводить іменники жіночого роду, кожен з яких виконує певні функції та передає феміністичні настрої авторки.

Провідною темою українських письменників-постмодерністів часто є не психотип людини, а її свідомість, зокрема її відчуття самоінакшості в суспільстві.

Особливістю творчості Оксани Забужко є те, що вона створює приватний простір, індивідуальний міф про жіночий простір. У неї жінка – самодостатня, виконує ті ролі, що традиційно належать чоловічій статі. Зауважимо, що Оксана Забужко у своїх творах, зокрема у романі «Польові дослідження з українського сексу» теж використовує образи-символи, що висвітлюють феміністично-гендерні аспекти, зображується образ психічного стану не окремої людини, а певного феномена – боротьба української жінки в пострадянському суспільстві, яка бореться зі поведінковими стереотипами, що є наслідком історичного минулого України. Центральна проблема роману – проблема ідентичності, насамперед – національної. Авторка так само, як і Ольга Токарчук вдається до лексичних засобів впливу, у такий спосіб художньої реалізації вона прагне викликати сильні емоції, естетичні смаки та ідеологічні стереотипи читацької аудиторії. Події, що змальовані в романі покликані виконувати роль наративного прийому, а саме – скандально-іронічної гри.

У «Польових дослідженнях з українського сексу» використовується монолог головної героїні, яка постає одразу як суб'єкт, і як об'єкт (героїня, названа так само, як і автор, часто мислить про себе в третій особі), наприклад: «Ще не сьогодні, каже вона собі» [1]. Так виникає ефект не присутності авторської думки, а фактично невласне пряма мова героїні. Саме за допомогою такого художнього способу відбувається ігрове поєднання й іронічне осмислення нераціонально й емоційно структурованої лекції та монологу-сповіді-крику ображеної жінки. Її монологи – певний антимаскулінний дискурс. Головна героїня твору відчуває свою самотність через відокремленість від більшості сучасних українців, котрі ще не подолали свою постколоніальну свідомість. Так само вона відчуває самотність поряд із коханим чоловіком, який неспроможний позбутися патріархальних стереотипів. Усі переживання героїні роману і події пов'язані зі статевим життям, втілюються в осмисленні ними своїх стосунків із сексуальними партнерами. Оксана намагається розвинути національну свідомість свого коханого, щоб він позбавився стереотипності як поведінки, так і мислення, що є наслідком соціалізації в колоніальній культурі. Для неї партнер у родині – це національно свідомою особистістю, що рівна їй. Усе це передається через тілесність, тобто якщо свідомість не може співіснувати, то й тілесність не припустима.

Аналізований твір О. Забужко є певним посланням у майбутнє через подолання минулого, він має відкритий фінал, де читач може продовжити його власним подіями.

Таким чином, можна дійти висновку, що обрані твори української і польської письменниць сучасності висвітлюють чіткі риси постмодернізму: потяг до архаїки, міфу, культ незалежної особистості, колективного позасвідомого, бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу, вони демонструють художній світ жінки, її досвід, і художні засоби літературної виразності, що сприяють зображенню жіночих емоцій, типу мислення і світорозуміння.

Письменниці по-своєму розкривають теми соціально-психологічного, гендерно-феміністичного, морально-етичного, історико-національного спрямування, що підтверджує відмінність жіночого погляду на життєві проблеми і їх розв'язання.

Список літератури:

1. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: роман. Київ: Спадщина, 2011. 208 с.
2. Artyści w Bohemie: Olga Tokarczuk // Bydgoszcz – Naszemiasto.pl. URL: <http://bydgoszcz.naszemiasto.pl/>
3. Tokarczuk O. Profesor Andrews w Warszawie. URL : <https://www.uio.no/studier/emner/hf/ilos/POL1301/v06/undervisningsmateriale/tokarczuk.html>

ОБРАЗ МАТЕРІ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Чала А.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

Сапелка К.В.

магістрантка 2 курсу спеціальності 035 Філологія,
освітньої програми Філологія. Польська мова та література.
Українська мова та література
Комунального закладу “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”
Харківської обласної ради

У літературі та мистецтві з'являються твори про матір і материнство багатьох епох, починаючи з античності (про що свідчить, між іншим, міф про Деметру і Кору), середньовіччя (де досліджено переважно Божественне Материнство) і до сьогодні.

Дуже яскраво проявляється популярність теми материнства поезії на порубіжжі століть. Він створювався тоді, порівняно з епохами попередні, багато текстів, присвячених материнству (вірші М. Конопницької, К. Прзерви-Тетмаєра, Я. Каспровича, Л. Райдель, В. Роліч-Лідер, В. Вольські, Л. Стафф, М. Коморницька, Б. Островська, М. Куліковська). Звичайно, це було пов'язано з ними навіть значні варіації з точки зору поетичної цінності у випадку найвидатніших, найшанованіших митців (наприклад, Конопницька чи Стаффа) Популярність теми материнства помітна дуже чітко поезії рубежу століть.

Мати також описується за допомогою зменшувальних форм: «*mateńka*», «*matula*» або позитивно-оцінювальні епітети, напр. : «Найніжніший і найкраща мати» (М. Шукевич, 3 казок нянь і чудових людей. вірування) - вони відображають любов і вдячність того, хто пам'ятає.

У польській літературі образ матері висвітлюється в творах певними символами, наприклад: «*Matka cierpiąca*», «*Matka Polka*», «*Matka, która wprowadza dziecko w świat*», «*Matka – praktyczna i pracowita gospodyni*», «*Matka – uosobienie wyrozumiałości*», «*Matka „nowoczesna”*», «*Matka okrutna i despotyczna*», «*Nadopiekuńcza miłość matki*», «*Matka postawiona wobec dylematu: miłość do mężczyzny – czy dziecko?*».

Matka cierpiąca (укр. мати-страдниця) – образ матері (у творі позбавленої божественних рис), що стоїть під хрестом, на якому був підвішений її син, також є алегорією відчаю та безсилля всіх страждених матерів (мотив *Stabat Mater*). Долороза – Вічна Матір Скорбот, яка була поширена особливо в середні віки).

Matka Polka (укр. польська матір) – образ польської матері, засудженої на вічні страждання через трагічну долю сина, бо він позначений прокляттям постійної боротьби, приниження та поразки.

Matka, która wprowadza dziecko w świat (укр. мати, яка знайомить дитину зі світом) – образ, про який автори говорять, що матір як людину, яка знайомить дитину зі світом, навчає основних істин світу та етики («Вона перша показала мені місяць і перша сніг на ялинах»).

Matka – praktyczna i pracowita gospodyni (укр. мати – практична і працююча господиня) – образ матері, яка незважаючи на важку працю, завдяки якій вона може підтримувати дім у непривітній для самотніх жінок реальності, вона ніжна й турботлива до дитини.

Matka – uosobienie wyrozumiałości (укр. мати – уособлення розуміння) – образ матері, яка є прикладом ідеальної і справедливої любові до дітей, навіть якщо їхня поведінка жадлива й неприпустима.